

УДК 655.1:2-523.6(477):271.222(470+571)-86"16"

Н. В. Заболотна,
кандидат філологічних наук,
О. О. Железняк,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

**СТАРООБРЯДНИЦЬКІ ПОЧАЇВСЬКІ КНИГИ З ФОНДІВ
ВІДДІЛУ СТАРОДРУКІВ ТА РІДКІСНИХ ВИДАНЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ОСОБЛИВОСТІ ПРИМІРНИКІВ,
ІСТОРІЯ ПОБУТУВАННЯ**

У другій половині XVIII ст. греко-католицька друкарня Почаївського Успенського монастиря активно співпрацювала зі старообрядцями, результатом чого стала поява ряду видань. У рамках аналізу примірників цих видань розглянуто їхнє походження з давніх книгозбірень, перебування в конволютах, у т. ч. видавничих, значну увагу приділено оправам цих книг, процитовано та проаналізовано маргіналії як свідчення з історії побутування примірників. Подано список видань та примірників старообрядницьких почаївських книг з фондів відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із зазначенням шифрів і давніх провенієнцій.

Ключові слова: кириличні стародруки, старообрядницькі видання, книжкові пам'ятки, друкарня Почаївського Успенського монастиря, маргіналії.

Старообрядництво, що мало в основі своєї духовної культури книгу, було тим середовищем, в якому найдовше зберігалися і розвивалися давні традиції стародрукованої книги з орієнтацією на дониконівські видання, – це створило умови для формування яскравої та своєрідної книжкової культури. Старообрядницькі видання Почаївського Успенського монастиря, які є яскравим прикладом синтезу друкарських традицій московського дониконівського періоду та української книги XVIII ст., – самобутнє явище в історії друкарства України.

З другої половини XVIII ст. греко-католицька друкарня Почаївського Успенського монастиря почала активно співпрацювати із старообрядцями, що давало їй додатковий прибуток. Від 1782 р. до 1795 р. включно

вийшло друком не менше 30 видань на замовлення старообрядців [1]. Російська дослідниця І. В. Починська вважає, що в Почаєві було видано не менше 35 старообрядницьких книг [2]. Крім того, за твердженням дослідника А. В. Вознесенського, в Почаївській друкарні часто видавалося декілька видань, датованих одним і тим само роком. Таких перевидавань було не менше 16-ти. Їхня достовірна ідентифікація стала можливою завдяки роботі А. В. Вознесенського «Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века», в якій було атрибутовано та описано *de visu* 30 почаївських старообрядницьких видань. З бібліографічних джерел, згідно з його каталогом, відомо ще 26 почаївських старообрядницьких видань, частина яких, імовірно, має неправильні відомості про місце та час видання, тобто не є почаївськими друками. У монографії А. В. Вознесенського «Старообрядческие издания XVIII – начала XIX века: Введение в изучение» здійснено спробу трактування старообрядницької книги як особливого феномену в історії культури [3]. До питання історії старообрядницької стародрукованої книги зверталися також у своїх наукових працях такі відомі дослідники, як І. В. Поздєєва [4], І. В. Починська [5], С. В. Таранець [6].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) володіє найбільшою в світі збіркою кирилических видань друкарні Почаївського Успенського монастиря, серед яких вагоме за значенням, хоча й невелике за кількістю місце належить виданням, призначеним для старообрядців. Ці книги видавалися на замовлення старообрядницьких громад, які, рятуючись від гонінь, знаходили собі притулок на українській землі.

Переважна більшість старообрядницьких друків до фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ надійшла через давні книгозбірні: Бібліотеку Київської духовної академії (далі – КДА) – 10 прим., Бібліотеку Київської духовної семінарії – 1 прим. (має також провенієнції КДА), Давньосховище Подільського єпархіального історико-статистичного комітету в Кам'янці-Подільському – 2 прим., Церковно-історичне давньосховище в Кам'янці-Подільському – 1 прим. (фактично дві останні назви належать одній установі, що на певних етапах свого існування називалися по-різному), Інститут народної освіти імені М. П. Драгоманова – 2 прим. (мають також провенієнції КДА), приватну колекцію В. О. Вігта – 1 прим.; 2 прим. КДА походять з Бібліотеки Почаївської лаври.

У відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ (далі – ВСРВ) зберігається 10 старообрядницьких видань у 15-ти примірниках, серед яких: три видання «Собраніє краткія науки о артикулах вѣры» (1782, 1783, 1783 рр.; форматом у 8°) – передруки з московського видання 1649 р.; одне видання «От завѣщанія святых апостол и от жительства святых отец о житіи христіянском» (1783 р.; у 4°); два видання Псалтиря (1783 і 1786 рр.; у 4°), які передруковані з московських видань 1646 та 1651 рр.; «Чин како подобает пѣти дванадесять псалмов особь» [не раніше 1784 р.], 8°); видання Никона Черногорця «Пандекти» (1795 р.; у 2°) і «Тактикон» (1795 р.; у 2°); фрагмент Псалтиря з возслідуванням (1781 р. (філіграні на папері датовані 1783–1784 рр.); у 2°), яким підклеєні верхній та нижній форзаци двох видань, опрацьованих в одну книгу: «Чин како подобает пѣти дванадесять псалмов особь» та «Собраніє краткія науки о артикулах вѣры» (шифр конволюта в НБУВ – Кир.1545п).

Частина почаївських старообрядницьких видань входить до складу конволютів, у т. ч. видавничих. Наприклад, примірник видання «От завѣщанія святых апостол и от жительства святых отец о житіи христіянском» (1783 р.) є частиною конволюта з двома старообрядницькими клинцівськими виданнями: «Сын церковный» [сер. 1790-х років] (папір 1793 р.) та «Поученіє Іосифа патріарха» [поч. 1790-х років]; видання «Собраніє краткія науки о артикулах вѣры» (1783 р.) опрацьоване разом з книгою «Чин како подобает пѣти дванадесять псалмов особь» – [не раніше 1784 р.]. Два примірники «Пандектів» (1795 р.) є конволютом з примірниками «Тактикона» (1795 р.).

У ВСРВ зберігаються три видання з друкарні Ф. Карташова в Клинцях, на яких у колофонах вказано фальшиве місце видання «Почаїв»: Часовник (1794 р.; 4°); Цвѣтник (не раніше 1811 р.; 4°); Часовник (не раніше 1815 р.; 4°).

На особливу увагу заслуговують оправи примірників почаївських старообрядницьких видань, що зберігаються у ВСРВ. Частина примірників (дев'ять із чотирнадцяти) має дерев'яні кришки оправ, що обтягнуті чорною або коричневою шкірою. Два примірники мають картонні оправи, обтягнуті шкірою. Шкіряні оправи в більшості випадків мають тиснені золотом рамочки з рослинним орнаментом на кришках та корінцях. На більшості шкіряних оправ збереглися застібки з металевими

гачками та петлями. У примірнику видання «Собрание краткія науки о артикулах вѣры» (1783) верхній та нижній форзаци підклеєні фрагментами кириличного почаївського старообрядницького видання [«Псалтирь с вослѣдованием», 1781] – це дає підставу вважати, що ця оправа виготовлена в почаївській палітурні. На особливу увагу заслуговують оправи примірників «Пандектів» і «Тактикона» Никона Черногорця. Зважаючи на великий обсяг та формат видань, більшість примірників мають дерев'яні кришки оправ, що обтягнуті шкірою чорного або брунатного кольорів. Такі шкіряні оправи на верхніх кришках зазвичай мають тиснені золотом середники овальної та ромбовидної форми. Проте трапляються й картонні оправи із тисненням квіткових візерунків, форзаци таких палітурок підклеєні фрагментами почаївських видань, зокрема латиномовним виданням різдвяного послання папи римського Климента XIV, датованим 1770–1771 рр. Значна кількість подібних оправ, зокрема в збірці ВСРВ, дозволяє вважати їх видавничими, тобто виготовленими палітурною майстернею Почаївської лаври. Серед оправ до примірників видання «Тактикону» варто виділити книгу, оправа якої дерев'яна, обтягнута брунатою шкірою. На верхній кришці тиснений золотом ромбовидний середник у вигляді переплетеної виноградної лози, в середині якої зображено лева та єдиного рога, а над ними корону; навколо середника та по краю кришки тиснені золотом рамочки із рослинного орнаменту. Геральдична пара лев та єдиного ріг зображалися на фірмовому знаку московського Друкарського двору, а старообрядницькі друки часто копіювали не лише московські дореформені видання, а й оправи до них.

Свідченнями побутування стародруків у різні часи є провенієнції та маргінальні записи, і примірники старообрядницьких видань тут не виняток. Культура маргінальних записів з'явилася десь одночасно з виникненням книжки-кодексу і тривала мінімум до середини XIX ст.

Зазвичай маргінальні записи на книгах бувають найрізноманітнішої форми та змісту: вкладні, дарчі та власницькі записи, глоси та коментарі до друкованого тексту, записи про важливі або незвичайні факти – історичні події, природні та кліматичні явища, події місцевого або сімейного значення, записи художніх творів (віршів та прислів'їв) та проби пера. Деякі записи датовано і локалізовано, час і місце написання інших можна встановити лише приблизно, відштовхуючись від року видання книжки, особливостей почерку, інколи і від змісту самого запису.

Маргіналії неодноразово привертали увагу науковців (першим на них звернув увагу І. Франко [7], ґрунтовно досліджував покрайні записи І. Панькевич [8] та інші дослідники [9]).

Маргіналії є тим місточком, який з'єднує різні періоди побутування книжки, і, водночас, покрайні записи посідають почесне місце серед прикмет, які роблять кожную стародруковану книжку самодостатньою пам'яткою. Виявлення, публікація і всебічне дослідження покрайніх записів є актуальними завданнями джерелознавчих та історико-лінгвістичних досліджень: будучи введеними в науковий обіг, маргіналії зможуть бути використані, як джерела для багатьох дисциплін, зокрема й історії мови, краєзнавства та навіть метеорології [10].

Покрайні записи на стародруках є цінним джерелом з історії побутування конкретних примірників книг. Для досліджень цього цікавого матеріалу стане в нагоді майбутній попримірниковий каталог видань друкарні Почаївського Успенського монастиря з фондів НБУВ, який в рамках описів примірників міститиме виявлені маргіналії.

Усі примірники старообрядницьких видань Почаївської друкарні з фондів відділу мають записи або позначки, які свідчать про використання цих книжок власниками. На жаль, у фондах немає примірників із записами, які б засвідчували приналежність книги до якого-небудь старообрядницького храму чи монастиря.

Примірник видання «Собрание краткія науки о артикулах вѣры» 1782 р., що походить із колекції В. О. Вітта (шифр НБУВ – Кол. Вітта 82), має записи характерним російським почерком XVIII ст. Вони засвідчують перебування книги у власності калузького купця: «Сия книга глаголемая Малой Акатихисисъ калускова купца Якова Алиѣева сына Половава [...] 4 дня 1787 году» та «Ся книга Малыи Акотихисисъ калускова купца Якова Алиѣева сына Полавова» (обидва на звороті нижнього форзаца). Прикметно, що книжка порівняно швидко опинилася в свого власника – через п'ять років після виходу друком.

У ВСРВ зберігається конволют, складений зі старообрядницьких видань «От завѣщаній святых апостол и от жительства святых отец о житіи христьянском» (Почаїв, 1783), «Сын церковный» (Клинці, сер. 1790-х років) та «Поученіе Іосифа патріарха» (Клинці, поч. 1790-х років), шифр відділу Кир.2450п(1–3), в якому нас особливо цікавить перший алігат – «...О житіи христьянском».

Книжка походить із Церковно-історичного давньосховища в Кам'янці-Подільському, про що свідчать печатка на обгортці та нижньому форзаці та шифр – № 4743 (запис на картонній обгортці). У тексті наявні підкреслення окремих слів чорнильним олівцем. У книжку вкладено записку: «Отець архимандритъ Иннокентій завтра желяеть служить в церкви Препод. Феодосія Сдѣлать посему должное распоряженіе, назначивъ въ сослуженіѣ іеромонаха и іеродіакона. А помѣщика Ветчинина, когда прибудеть, проведеть на служеніе съ сопутствующими, какъ готовящегося къ приобщенію в той церкви. Тѣсноты отъ народа не должно быть. 23 іюн[?] 1861. Намѣстникъ І. І[...] (підпис нерозбірливий)».

Книжка «Собраніе краткія науки о артикулахъ вѣры» (Почаїв, 1783), шифр відділу – Кир.2451п, має змістовні записи характерним російським почерком XVIII ст., які містять посилання на «Болшой Катихисис» (арк. 16 зв., 19 зв. і 20 зв. II рахунку), Кирилову книгу (арк. 17, 19 зв. і 21 II рахунку) та Кормчу (арк. 21 II рахунку), у найдетальнішому з цих записів йдеться про хресне знамення. На трьох нижніх палітурних аркушах та нижньому форзаці цієї книжки тією ж рукою написано рукописні тексти: витяг «Из книги Болшаго Акатихисиса, старопечатаннаго (!) въ лѣто 7131 а послѣ и онаго напечатанъ въ Гроднѣ 7291 [е] въ которомъ главъ 80 а ли^{то} 347» та «Каталогъ о избранныхъ веще^х»]

Книжка «Собраніе краткія науки о артикулахъ вѣры» (шифр НБУВ – Кир.1545п(2)) підписана власником: «Сиія богодуховна книга Малои Катафисъ Ісакия Заицова» (арк. 78 зв. II рахунку).

Псалтир 1786 (шифр НБУВ – Кир.2456п) має запис на арк. 357 зв. II рах., який свідчить, що власник книжки займався продажем яблук: «На мелнику Трахиму за дисятокъ яблакъ – [...] Мартину за яблоки 30[...] ни Ивану Лазареньку за яблоки 30 [коп]».

Інший примірник цього ж видання (шифр НБУВ – Кир.4462п) має записи, зроблені Є. О. Болховітіновом (митрополитом Євгенієм). Його запис є і на двох аркушах у 4° з рукописним текстом латинською та грецькою мовами, підшитих між титулом та арк. [2] I рах. У цих текстах йдеться про самого Никона Черногорця та його працю «Тактикон». «...Въ Никоновой Лѣтописи части V, стран. 160 до 170 есть выписки изъ посланій какогo-то Никона, жившаго въ лѣто 6580 (1072). По времени, кажется [...] сего и взято изъ 40 слова его Тактикoна. Въ библиотекѣ графа Толстова есть Никоновъ Тактиконъ въ 40 главахъ, писанный 6969 (1461)

года въ Симоновѣ Московскомъ монастырѣ по приказу архимандрита Аѳанасія каким-то Василюемъ на двухъ [...]ныхъ полуставомъ, переходящимъ въ скоропись, на 335 листахъ...».

Один із примірників іншої праці Никона Черногорця – «Тактикону» (1795 р.), що зберігається під шифром Кир.2487п, також має запис рукою Є. О. Болховітінова стосовно наявності списку цієї книги в приватній бібліотеці графа Ф. А. Толстого «Въ Библиотеке Графа Фѳедора Андрѣевича Толстова (по каталогу его стран. 701) есть пергаменный списокъ въ листъ сего Тактикаона писанный 1397 въ Новгородскомъ Лис[и]емъ монастырѣ по приказа[нню] новгородского архиепископа Иоанна со списка Афонской Горы» (на титулі).

У процесі дослідження видань «Пандектів» і «Тактикону» не можна оминати увагою шляхи надходження їхніх примірників до НБУВ. Примірники, що зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань, надійшли до Бібліотеки зі збірок Давньосховища Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, бібліотек київських духовних академії та семінарії, бібліотеки Інституту народної освіти імені М. П. Драгоманова. Окрім шифрів та печаток відповідних збірок, примірники видань «Пандектів» і «Тактикону» мають кілька важливих маргінальних записів власницького характеру. Ці покрайні записи є цінним джерелом інформації про побутування книги та дослідження її попередниками. Такі провенієнції трапляються в примірниках видання «Пандектів»: «Сія Святая богодухновенная Книга М. Е. Лапина нарицаемая о. Никона игумина Черныя Горы 1844 года 27 го дня Божия» (Кир.4460п(1), на верхньому форзаці); «Первое издание переводъ съ греческаго напечатано въ типографии 1640» (Кир.4462п, почерком митрополита Євгенія Болховітінова); і, звичайно, записи, що засвідчують перебування «Пандектів» у Бібліотеці Почаївської лаври, в друкарні якої вони й вийшли друком: «Принадлежитъ Почаевской Лаврской библиотекѣ 1854 г.» та «Bibliothecae Monasterii Poczaiovię O. S. V. M.» (Кир.4461п(2)).

Крім того, всі наявні у ВСРВ примірники старообрядницьких почаївських видань мають невеликі читацькі позначки по тексту – від підкреслень окремих слів до обчислень року виходу книжки, як вирахував 1795 рік читач із «города Балъгы» (запис на арк. [212] П рах. «Тактикону» з шифром Кир.4460п(2)). Адже в цій книзі за давньою традицією подано рік від створення світу (7303).

Звичайно, представлені матеріали є лише частиною результатів, здобутих у ході роботи над поперимірниковим каталогом почаївських кирилических стародруків, що готується у відділі і в якому всі згадані записи й відомості про примірники будуть опубліковані.

**Почаївські старообрядницькі кирилическі стародруки
з фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ**

1. Псалтирь с вослѣдованіем. – 1781. ЗІ – № 3071, Вознес. – № 313. Шифр НБУВ – Кир.1545п(3).
2. Собрание краткія науки о артикулах вѣры. – 1782. ЗІ – № 3120 Вознес. № 298. Шифр НБУВ – Кол. Вітта 82.
3. От завѣщаній святых апостол и от жительства святых отец о житіи християнском. – 1783. ЗІ – № 3181, Вознес. – № 301. Шифр НБУВ – Кир.2450п(1). Примірник з Церковно-історичного давньосховища в м. Кам'янці-Подільському.
4. Псалтир. – 1783. ЗІ – № 3184, Вознес. – № 302. Шифр НБУВ – Кир.2449п. Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифр – ВХVІІІ5/86.
5. Собрание краткія науки о артикулах вѣры. – 1783. ЗІ – № 3185, Вознес. – № 303. Шифр НБУВ – Кир.2451п. Примірник з Бібліотеки Київської духовної семінарії, шифр – І.4.126.
6. Собрание краткія науки о артикулах вѣры. – 1783. ЗІ – № 3185, Вознес. – № 304. Шифр НБУВ – Кир.1545п(2). Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифр – ВХVІІІ8/228.
7. Чин како подобает пѣти дванадесять псалмов особь. – [1784]. ЗІ немає, Вознес. – № 312. Шифр НБУВ – Кир.1545п(1). Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифр – ВХVІІІ8/228.
8. Псалтир. – 1786. ЗІ – № 3341, Вознес. – № 315. Шифр НБУВ – Кир.2456п. Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифри – 1.7.39, ВХVІІІ5/87.
9. [Никон Черногорець. Пандекти. – 1795]. ЗІ – № 3798, Вознес. – № 321.
- 9а. Шифр НБУВ – Кир.4460п(1). Примірник з Давньосховища Подільського єпархіального історико-статистичного комітету в м. Кам'янці-Подільському.

9б. Шифр НБУВ – Кир.4461п(1). Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифри – Поч.168, АХІІ4/56¹², перед тим – Бібліотеки Почаївської лаври, шифр – № 168, запис на титулі та ін. «Принадлежить Почаевской Лаврской библиотекѣ 1854 г.», на звороті титулу – «Bibliothecae Monasterii Poczaiovię O S B M».

9в. Шифр НБУВ – Кир.4462п. Примірник перебував у Бібліотеці Київської духовної академії, шифри – А.9922, Д.3233, Почаев І5.41., згодом – у Бібліотеці Інституту народної освіти імені М. Драгоманова.

9г. Шифр НБУВ – Кир.4463п. Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифри – Аа.227; АХІІ4/56.

10. Никон Черногорець. Тактикон. – 1795. ЗІ – № 3807, Вознес. – № 322.

10а. Шифр НБУВ – Кир.2487п. Примірник перебував у Бібліотеці Київської духовної семінарії, шифр – І.7.5., згодом – у Бібліотеці Київської духовної академії, шифри – Д.3141, А.100, пізніше – в Бібліотеці Інституту народної освіти імені М. П. Драгоманова.

10б. Шифр НБУВ – Кир.4460п(2). Примірник з Давньосховища Подільського єпархіального історико-статистичного комітету в м. Кам'янці-Подільському.

10в. Шифр НБУВ – Кир.4461п(2). Примірник з Бібліотеки Київської духовної академії, шифри – Поч.168, АХІІ4/56¹², перед тим – Бібліотеки Почаївської лаври, шифр – № 168.

Скорочення назв каталогів

Вознес. – Вознесенский А. В. Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века : каталог / А. В. Вознесенский. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1991. – 160 с.

ЗІ – Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні: в 2-х кн., 3-х ч. / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Л.: Вища школа, 1984. – Кн. 2, ч. 1. – 131 с.; Кн. 2, ч. 2. – 127 с.

Список використаних джерел

1. Вознесенский А. В. Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века : Каталог / Сост. А. В. Вознесенский. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1991. – С. 131–135.
2. Починская И. В. Старообрядческое книгопечатание XVIII – первой четверти XIX в. / И. В. Починская. – Екатеринбург: УРО РАН, 1994. – С. 84.
3. Вознесенский А. В. Старообрядческие издания XVIII – начала XIX века: Введение в изучение / А. В. Вознесенский. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургского университета, 1991. – 160 с.
4. Поздеева И. В. Давнерусское наследие в истории традиционной книжной культуры русского старообрядчества (первый период – аккумуляция) / И. В. Поздеева // История СССР. – М., 1988. – 98 с.
5. Починская И. В. Старообрядческое книгопечатание XVIII – первой четверти XIX в. / И. В. Починская. – Екатеринбург: УРО РАН, 1994. – 182 с.
6. Таранець С. В. Джерела з історії старообрядництва Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. / Сергій Таранець. – К.: НАН України, – 2007. – 456 с.
7. Франко І. Записи против книгокрадів у старих книгах та рукописах // Записки наукового товариства імені Шевченка. – 1907. – Т. LXXVII. – Кн. III. – С. 173–176.
8. Панькевич І. Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах // Наук. зб. т-ва «Просвіта». – Ужгород, 1929. – Річ. VI. – С. 129–196; 1935. – Річ. XII. – С. 1–36; Панькевич І. Покрайні записи на закарпатсько-українських церковних книгах з додатком чотирьох монастирських грамот // Прага, 1947. – 69 с.; Панькевич І. Матеріали для історії південнокарпатських українців // Наук. зб. Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1970. – Т. 4. – Кн. 2. – 219 с.
9. Ісаєвич Я. Д. Літературна спадщина Івана Федорова. – Львів, 1989. – С. 142–173 с.; Апанович Е. М. Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков XVI – XVIII вв. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР // История книги и издательского дела. – Л., 1977. – С. 22–52; Ціборовська-Римарович І. О. Книжковий фонд Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база історичних досліджень // Руко-

писна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 55, 59–64; Ціборовська-Римарович І. Маргінальні записи стародруків із книгозбірень католицьких монастирів XVI–XVIII ст. на етнічних українських землях як джерело до історії формування монастирських бібліотечних фондів // Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 266–287; Шамрай М. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Каталог]. – К., 2005. – 334 с.; Шамрай М. А. Маргиналии в старопечатных книгах кириллического шрифта XV–XVII вв. как исторический источник // Федоровские чтения. – М., 2007. – С. 166–173; Заболотна Н. Пам'ятки південнослов'янського кириличного книгодрукування у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3. – С. 11–20.

10. Заболотна Н. Маргіналії у почаївських кирилических стародруках (на матеріалах фондів відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Українська історична та діалектна лексика: Зб. наук. праць. – Л., 2007. – Вип. 5. – С. 100.

Summary

In the second half of the XVIII century Greek Catholic Typography of the Pochaiv Assumption monastery actively collaborated with the Old Believers. As the result of this collaboration a number of publications was edited. The origin of each copy from ancient libraries, their staying in convolutes (especially in original ones) are analyzed, considerable attention is paid to the bindings of these books, marginalia as evidence of the existence of the book copies in history are quoted and analysed. A list of editions and the copies of analyzed Old Believers' Pochaiv books in the Old and Rare Books Department of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine is applied with notifying ciphers and ancient proveniencia. Old Believers editions from the Typography of the Pochaiv Assumption monastery are an original phenomenon in the history of printing in Ukraine, as they are a prime example of synthesis of traditional printing in Moscow of pre-Nikonian period and Ukrainian book of the XVIII century.

Key words: Cyrillic old printing books, Old Believers' book publications, the Typography of the Pochaiv Assumption monastery, marginalia.